

‘Nederland moet over naar een duurzame water-economie’

Waar staat de drinkwaterwereld in de verduurzaming van onze samenleving? Welke uitdagingen dienen zich aan en welke rol kunnen de drinkwaterbedrijven spelen bij een transitie naar een meer duurzame economie? Hoogleraar transities en transitie-management prof. dr. ir. Jan Rotmans van de Erasmus Universiteit Rotterdam geeft zijn visie op deze en andere onderwerpen. Over circulair denken en Feyenoord-water.

Jan Rotmans is een maatschappelijk gedreven wetenschapper, met ruim 300 publicaties op het gebied van klimaatverandering, global change modellering, duurzame ontwikkeling, transities en systeeminnovaties op zijn naam. Hij werkte bij het RIVM en de Universiteit van Maastricht, waar hij het onderzoeksinstituut ICIS oprichtte. In 2004 richtte hij DRIFT op, het onderzoeksinstituut Dutch Research Institute For Transitions, en werd hij hoogleraar in Rotterdam.

Kwaliteitsdrang

Rotmans is een man met een missie: de overgang naar een duurzame samenleving. Daarvoor is een ingrijpende omslag, een transitie, noodzakelijk. Daarbij ziet Rotmans klimaatverandering als een kans, zeker voor een land als Nederland. Door klimaat-adaptief te ontwikkelen en te ordenen kan ons land een nieuwe, duurzame ‘maak-industrie’ op poten zetten, bijvoorbeeld een groen-chemische industrie of zilte landbouw. *Maar waarom moet ‘duurzaam’ eigenlijk?* Rotmans: ‘De drang naar duurzaamheid heeft een aantal achterliggende oorzaken. Eén daarvan is het toegenomen besef dat de aarde geen onuitputtelijke bron van grondstoffen is en dat onze verspillende manier van leven eindig is. Daarnaast is er de afgelopen decennia een sterk streven naar kwaliteit in de samenleving gekropen: wij eisen schone lucht, een schone bodem, betrouwbaar voedsel, een gezonde leefomgeving. Vijftig jaar geleden dacht niemand daar over na, maar nu zijn dat breed gedragen waarden. Zo’n omslag

in het denken fungeert vervolgens als aanjager voor andere transities, bijvoorbeeld op het gebied van energie, voedsel, water of zorg.’

Glocalisering

‘Verduurzaming was ooit een top-downthema van de centrale overheid, waardoor consumenten, het maatschappelijk middenveld en het bedrijfsleven werden wakker geschud. Inmiddels zien veel bedrijven en instellingen kansen, door mee te gaan in die beweging. Ik zie nu overal kleine en grotere lokale initiatieven ontstaan, van overheden, bedrijven en burgers, al dan niet collectief. We noemen dat ‘glocalisering’: mensen gaan terug naar kleinere, lokale verbanden, om hun eigen situatie aan te pakken en daar meester over te worden. Elk huis kan met moderne technische middelen een energiecentrale zijn, die in de eigen behoefte voldoet én nog wat energie kan terugleveren aan het net. We gaan steeds meer naar een circulaire economie, waarin kringlopen worden gesloten. De Energiefabriek is daar een voorbeeld van: in 2008 was dat nog een vooruitstrevend idee, maar inmiddels zijn vijftien waterschappen actief bezig de 350 rwzi’s van Nederland om te vormen tot energie-neutrale of zelfs energie leverende fabrieken. Hetzelfde geldt voor de Reststoffenunie van de drinkwaterbedrijven. Dat soort voorbeelden zijn ook essentieel voor een transitie, omdat ze anderen inspireren om het stokje over te nemen.’

Jan Rotmans: ‘Duurzaam móét!’.

Circulair denken

Nu ligt er aan transities op het gebied van energie, zorg en voeding een zekere onvrede met de huidige situatie ten grondslag. Met water is dat anders: niemand in Nederland heeft echt te klagen over de drinkwatervoorziening. ‘Dat klopt’, beaamt Rotmans. ‘We hebben hier kwalitatief het beste drinkwater ter wereld, dat tegen een lage prijs bij je thuis wordt afgeleverd. Wat moet je daaraan verbeteren, zou je zeggen? Maar dat is het oude denken. Ik zeg: Kijk breder, bedenk slimme oplossingen om water te koppelen aan energie of voedsel. Denk in cycli en sluit ketens, dan is er van al-

les mogelijk: lagere kosten bijvoorbeeld, minder milieu-impact of een kleinere watervoetafdruk. Een voorbeeld: ik ben betrokken bij het verduurzamen van het Feyenoord-stadion in Rotterdam. Daarbij kijken we naar energie, voeding, mobiliteit en water. Zo kan het regenwater dat op het stadion terechtkomt, worden opgeslagen in ondergrondse reservoirs, zodat het later voor beregening van de velden kan worden hergebruikt. Maar toen riep iemand: 'Waarom zuiveren we dat water niet en verkopen het als Feyenoord-water?' Doorgeredeneerd kan elk bedrijf van enige omvang, elke boer, elke buurt of elke sportclub zo iets ontwikkelen.'

Lef en leiderschap

'Dat soort out-of-the-box denken heb je nodig om transities in gang te zetten of te houden. Je hebt dus ook mensen met lef nodig, die leiderschap tonen en in keuzes kunnen denken. Het gaat vaak om combinaties van techniek, marketing en mensenkennis. Als je dat niet binnen één persoon of organisatie kunt vinden, moet je dus partners zoeken.'

'Water in zijn algemeenheid gaat een andere rol krijgen in Nederland. De wisselende afvoeren via de grote rivieren, de grotere extremen in neerslag, de inklinkende bodem en de stijgende zeespiegel gaan voor grotere overschotten en tekorten zorgen dan we in het verleden gewend zijn. We zijn sinds de Middeleeuwen al 5 meter gezakt, de zoute kwel neemt toe. De druk van het water wordt te groot, het wordt te kostbaar om dijken te blijven verhogen en te blijven pompen. Dat gaat ook gevolgen krijgen voor de drinkwatervoorziening.'

Ordenend water

'We zullen water meer gaan toelaten in onze leefgebieden. Water, groen en energie worden de dragers van de ruimtelijke ordening van Nederland. Dat betekent in de praktijk dat we een flink deel van de Randstad onder water zullen moeten zetten. Zo heb ik

een paar jaar geleden een visie voor de Haarlemmermeer opgesteld, waarbij een derde van de polder onder water is gezet, op basis van de waterbergingsopgave die men daar nu heeft.'

Water-economie

'Het toelaten van water biedt enorme kansen: we gaan geen land teruggeven aan de natuur, maar we gaan er geld mee verdienen. We moeten een water-economie ontwikkelen, waarin meer functies aan water worden gekoppeld. Je kunt dan denken aan wonen op water, zoals nu in Zuid-Holland gebeurt in de Poelpolder, tussen Naaldwijk en 's-Gravenzande, waar 1.200 woningen worden ontwikkeld in een onder water gezette polder. Maar ook landbouw op water, bedrijventerreinen en andere economische activiteiten. Dat betekent wel dat er een visie moet worden ontwikkeld op de indeling van grotere gebieden, met water als ordenend principe. Dat zou een nieuwe rol voor de waterschappen kunnen zijn. Daarvoor is wel een cultuuromslag nodig, van verdediger tegen water, tot aanvalser en initiatiefnemer. Misschien moeten ze zichzelf wel opnieuw uitvinden en zich omvormen tot energie/watercyclusbedrijf annex projectontwikkelaar, grondstoffenproducent en natuurbeheerder.'

Is er voor de drinkwaterbedrijven eenzelfde ontwikkeling te verwachten?

Rotmans: 'Jazeker, de watercyclus leent zich van nature perfect voor circulair denken. De drinkwaterbedrijven zijn daar volgens mij dan ook al verder mee dan andere organisaties. Drinkwaterbedrijven worden producenten van energie en grondstoffen, en gaan daar meer geld mee verdienen dan met waterproductie. De nieuwe duurzame economie streeft naar lokale gesloten kringlopen. Dus niet: grondstoffen of halfproducten aanvoeren vanaf de andere kant van de wereld, waar ze toevallig het goedkoopst kunnen worden geproduceerd. Maar juist lokaal kijken: wat hebben we nodig en wat kunnen we

Naast water ook grondstoffen.

zelf regelen. En water is lokale business bij uitstek.'

Nieuwe partnerschappen

'Als drinkwaterbedrijf ga je dan kijken welke grondstoffen je kunt leveren voor de ontwikkeling van een gebied en hoe je dat samen met anderen in een gesloten kringloop doet. Bij energie is men daar, bijvoorbeeld in Rotterdam, al verder mee. Daar hanteert men een cascaderend model met vier schaalniveaus: stad, wijk, buurt, gebouw. Uitgangspunt is dat je alle energie zoveel mogelijk opwekt in je eigen gebied. Dit gaat ook voor grondstoffen en zorg gebeuren, dus waarom niet met water? Ik noem het wel eens 'Vooruit naar vroeger': terug naar de grass roots van de maatschappij. Lokale oplossingen voor lokale problemen. Mensen willen tegenwoordig weten waar hun eten vandaan komt en willen voor hun energie niet afhankelijk zijn van een landelijk elektriciteitsnet. Het is de ultieme individualisering van de samenleving, maar tegelijkertijd zie je communities ontstaan, nieuwe partnerschappen en samenwerkingsverbanden zoals coöperaties. Na de verzuijing is de samenleving aan het ontzuilen en aan het horizontaliseren. Mensen articuleren hun gemeenschappelijke

wensen en zoeken gezamenlijk naar oplossingen in netwerken. En als de overheid niet thuis geeft, regelen mensen steeds meer dingen zelf wel, geholpen door de transparantie van internet. Je ziet dat nu al gebeuren met collectieve energiecontracten, verzekeringen, aanschaf van zonnepanelen. Dat zal alleen maar toenemen, dat wordt een echte revolutie.'

U gelooft dus niet in aparte drinkwaterbedrijven, waterschappen en rioolbeheerders?

Rotmans: 'Het systeem in Nederland is niet meer van deze tijd. In de meeste landen zijn waterbeheer, zuivering en drinkwaterproductie geïntegreerd; daar moeten wij ook naartoe. Een waterclubbedrijf zoals Waternet is veel beter in staat antwoorden te formuleren op de vragen van vandaag en morgen. De samenwerking neemt nu wel toe, onder druk van het Bestuursakkoord Water. Maar vanuit duurzaamheid had dat al veel eerder moeten gebeuren. In andere sectoren zie je dat ook: een energiebedrijf móét gaan samenwerken met een

woningcorporatie of een gemeente. Het circulaire denken neemt alleen maar toe, gewoonweg omdat de samenleving dat eist.'

Welke rol speelt Brussel in uw verhaal?

Rotmans: 'De drinkwaterbedrijven hebben eigenlijk de wind in de rug met alle ontwikkelingen die ik hierboven heb geschetst: duurzaamheid, circulair denken, ketens sluiten. De Europese focus op integrale benadering van internationale stroomgebieden lijkt me daarbij een logische ordening, mede vanwege de grensoverschrijdende problematiek. Dat sluit ook aan op mijn visie van gebiedsordening en de rol van water daarin. Vanuit Brussel verwacht ik op enig moment de roep om meer marktwerking van de drinkwatersector. Als dat wordt ingezet vanuit kringloopdenken en verbreding, ben ik daar voor. We krijgen in de toekomst ook een ander soort democratie: het wordt meer enerzijds het lokale niveau en anderzijds Brussel. Veel van de lagen daartussen gaan verdwijnen. Als waterland bij uitstek heeft

'Denk in cycli en sluit ketens.'

Nederland technisch en qua kennis een goede uitgangspositie voor de ontwikkeling van een water-economie, maar institutioneel is het hier een drama. Er zit nog steeds een dikke kleilaag in het bestuur, die vernieuwingen tegenhoudt. Ook de versnippering en de eilandjescultuur van alle verschillende waterclubs leidt tot een behoudende sfeer. Dat moet echt anders; de luiken moeten open. De wereld is aan het veranderen, ze zullen wel mee móéten.' ■

- Kort nieuws - Kort nieuws -

Focus resolutie schaliegas op water

Vewin vindt de resolutie over schaliegas, die het Europees Parlement voorbereidt, niet voldoende ingaan op de risico's voor het grondwater. De resolutie behandelt de milieueffecten van de winning van schaliegas. De Commissie van Milieu, Volksgezondheid en Voedselveiligheid werkt dit uit in een rapport, onder leiding van de Poolse rapporteur Boguslaw Sonik. Het rapport wijst vooral de integriteit van de boorgatconstructie aan als risicofactor voor het milieu. Vewin is van mening dat het (proef) boren naar schaliegas grote risico's voor het grondwater met zich mee kan brengen. Naar onze mening worden deze risico's voor het grondwater en derhalve de drinkwaterwinning door de rapporteur onvoldoende in kaart gebracht. Waterbedrijven moeten nauw bij alle activiteiten en monitoring worden betrokken.

Vewin is verheugd dat Europarlementariërs Judith Merkies (Progressieve Alliantie van Socialisten en Democraten) en Esther de Lange (Europese Volkspartij) een aantal breed onderschreven amendementen hebben ingediend om de ontwerp-resolutie op deze punten aan te scherpen. Met name worden daarbij het belang van de bodem voor drinkwaterwinning en mogelijke risico's in dat verband belicht. In deze wijzigingsvoorstellen wordt bepleit om ook drinkwaterbedrijven nauw te consulteren in alle activiteiten en monitoring niet te beperken tot de boring zelf, maar om ook metingen in het

Een zogenaemde Shale shaker in bedrijf.

grondwater te laten verrichten. Bovendien zal volgens Merkies en De Lange nog lange tijd na beëindiging van de productie controle in en rondom de boringen nodig zijn. Stemming over de amendementen in de Milieucommissie vindt plaats op 10 juli 2012. Het Parlement zal hier waarschijnlijk in september over stemmen in Straatsburg. Zie ook pag. 22-23: 'Schaliegaswinning alleen als het 100% safe is'.